

буденних до вищих життєвих і духовно-моральних проявів, застосовується для осмислення цивілізаційного проекту України [2]. Втілення такого проекту на основі використання цивілізаційного потенціалу українства [3], самореалізація українства як самостійного суб'єкта історичного процесу не заперечувала б світоглядним переконанням видатного вченого, який чимало зробив для розвитку української науки. Усвідомлення цього факту є важливим поступом в розвитку наукових ідей В. Вернадського.

Список використаних джерел:

1. Пирожков С. І., Хамітов Н. В. Ноосферна цивілізація: від потенцій до нової реальності. *Вісник НАН України*. 2018. № 2. С. 71–82. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/132173/13-PyrozHKov.pdf?sequence=1>
2. Пирожков С. І., Хамітов Н. В. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. Київ : Наукова думка, 2020. 255 с.
3. Сучасне українство: цивілізаційні виклики та відповіді : монографія. 2-ге вид., доповн. ; наук. ред. М. І. Обушний ; відп. ред. І. М. Грабовська. Київ : Міленіум, 2019. 416 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-302-9-18>

Глушенюк Н. М.,

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного транспортного університету
м. Київ, Україна*

З ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ:

ЛИСТУВАННЯ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО З М. І. УСАНОВИЧЕМ

Загальний обсяг творчої спадщини В. І. Вернадського, в тому числі наукові праці, публіцистичні статті, щоденникові і автобіографічні записи величезний. Окремим рядком в цьому переліку визначено місце листування (приватного та офіційного), саме воно, часто дає інформацію, яку неможливо отримати з інших джерел. Через листи можна зрозуміти як змінюються наукові, політичні, громадські погляди вченого, як він вболіває за науку та її майбутнє. Епістолярна спадщина

дає можливість прослідкувати, що саме у той або інший період автор писав про себе, про інших, що він вважав особливо важливим.

Саме над виявленням, археографічним опрацюванням і публікацією епістолярної спадщини академіка В. І. Вернадського протягом останнього десятиріччя працює Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ця робота полягає у комплексному підході, намаганні максимально можливо повно виявити, максимально глибоко прокоментувати епістолярні джерела, що пов'язують В. І. Вернадського з Україною [1].

Предметом даного розгляду є епістолярний діалог В. І. Вернадського з вченим-хіміком, професором, академіком АН Казахської РСР Михайлом Іллічем Усановичем (1894–1981), представлений листами 1919–1943 рр. Зокрема, один лист В. І. Вернадського до М. І. Усановича та п'ять листів, адресованих М. І. Усановичем В. І. Вернадському. Ці листи опубліковані у вищезгаданій праці.

Народився Михайло Усанович 16 червня 1894 року у місті Житомирі, освіту здобував у Першій житомирській чоловічій гімназії (нині тут фізико-математичний факультет Житомирського університету ім. Івана Франка) і в Київському університеті на природничому відділенні фізико-математичного факультету [2, с. 170].

Працював у галузі фізичної хімії і вперше у світі сформулював сучасну теорію кислот і основ. Був співробітником Київського політехнічного інституту (1924–1929), професором Томського (1930–1934), Середньоазійського (1935–1944) університетів, завідувачем кафедри Казахського університету (1944–1981).

Листування вчених, як своєрідна наукова лабораторія, відображає зародження нових наукових ідей, розвиток і втілення їх у наукових працях. Перебуваючи в постійному науковому пошуку, М. І. Усанович у листах консультується та прислухається до порад В. І. Вернадського. Наприклад, у листі від 1 січня 1919 р. він пише: «...то, что Вы мне указали, я выполнил: листья бука и клена, а также кора акации мною собраны, план анализа составлен...» [1, с. 390].

Становлять беззаперечний науковий інтерес роздуми М. І. Усановича про методологію своєї наукової діяльності. Так, у листі від 31 травня 1938 р. він пише: «Осенью 1919 г., расставаясь с Вами при довольно исключительных обстоятельствах, я получил от Вас указания и советы, с тех пор для меня памятные. Вы сказали мне тогда, что мне следует не давать воли моим общенаучным гносеологическим интересам в ущерб конкретной экспериментальной работе...». Вчений вкотре наголошує на важливості для нього порад В. І. Вернадського: «Рукопись... является результатом пятнадцатилетнего экспериментального труда и, следовательно, выполнения Ваших, Владимир

Иванович, предостережений и указаний » [1, с. 391]. А у листі від 20 січня 1939 р. М. І. Усанович зазначає: «Я перечитал и Вашу книгу, о которой Вы упоминаете в письме («земные силикаты...»), и «Очерки геохимии» и нашел там очень много чрезвычайно важных для моей работы положений» [1, с. 392].

В контексті листування В. І. Вернадський приділяє значну увагу коментуванню праць М. І. Усановича і формулює свої погляди з приводу наукових ідей вченого. Наприклад, у листі В. І. Вернадського М. І. Усановичу від 24 жовтня 1938 р. зазначається: «...я хотел внимательно прочесть и продумать Вашу статью...Мне кажется, Вы правы в том, что по существу возвращаетесь, вернее, от них исходите от работ первой половины XIX столетия» [1, с. 390].

В контексті епістолярного діалогу вчених обговорюється також ряд питань, що стосуються особистих взаємин, які, судячи з текстів, були досить теплими. Так, М. І. Усанович ділиться переживаннями про здоров'я членів своєї сім'ї. У листі від 4 травня 1919 р. пише «То, что я застал здесь, соответствует моим худшим предположениям: отец мой парализован уже почти два месяца; у него не действуют правая рука и нога и, кроме того, сильно расстроена речь... » [1, с. 390].

В свою чергу В. І. Вернадський ділиться турботами про здоров'я – своїм та дружини в уже зазначеному листі: «... В это время я был болен, был в Узком, куда мы переехали после болезни моей жены и моей. В Узком мы оба поправились. У меня болезнь сердца и желчного пузыря и я три раза заболел в Узком...» [1, с. 388].

Слід зазначити, що в особистих взаєминах Вернадського з колегами переважала установка на дружній стиль спілкування. Академік постійно прагнув бути в курсі того, як живе співрозмовник, що його хвилює. У листі від 24 жовтня 1938 р. В. І. Вернадський цікавиться сімейним життям М. І. Усановича: «... Я бы очень был рад знать о Вашей семейной жизни, есть ли у Вас дети?» [1, с. 390]. На що М. І. Усанович відповідає (лист від 20 січня 1939 р.): «...У меня одна дочь, которой скоро исполнится 20 лет; мне кажется, что она еще ребенок... Дочь моя – художница; мы с ней больше друзья» [1, с. 393].

Отже, важливість листування В. І. Вернадського та М. І. Усановича визначається не так в кількісному відношенні як за змістом. Інформація, яка міститься в досліджуваних листах, висвітлює питання наукової діяльності вчених: окремі моменти спільної дослідницької роботи, пов'язаної з написанням наукових статей і книг, результатів досліджень. Також в контексті епістолярного діалогу висвітлюються події їхнього особистого життя. Вище перераховане обумовлює безсумнівний інтерес до листування вчених.

Список використаних джерел:

1. В. І. Вернадський і Україна: з листування. Кн. 2: К–Я. Офіційне. Родинне. [Електронне видання] / НАН України, Коміс. НАН України з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Інст архівознавства; авт. та упоряд.: С. М. Кіржаєв, К. Є. Новохатський, Л. М. Яременко [та ін.]; редкол.: А. Г. Загородній (голова), О. С. Онищенко (заст. голови) [та ін.]. Текст і граф. дані. Київ, 2019. 1040 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/eg-0002193>

2. Історія хімії: навчальний посібник / О. М. Камінський, Р. О. Денисюк, О. У. Кондратенко, М. В. Чайка, О. С. Євдоченко, О. Ю. Авдєєва. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 197 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-302-9-19>

Гнатюк Я. С.,

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

ФІЛОСОФІЯ НООСФЕРИ І ЛОГІКА КУЛЬТУРИ ІСТОРИЧНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ

Фундатором філософської теорії ноосфери вважається В. Вернадський, який започаткував її на зламі 20–30 років ХХ ст. У цій філософській теорії ноосферою називається стан речей світу людини, коли науковий розум людства і практична діяльність людини перетворюються на планетарну силу, яка за своїм креативним потенціалом збігається із силами природи [див.: 1, с. 337]. Вона набуває статусу еволюції, яка керована раціональним розумом науки і техніки. Позитивна версія філософії ноосфери обстоює розуміння ноосфери як стану гармонії у взаєминах між людьми, стосунках людей з природою і загалом у самій природі. Негативна ж версія філософії ноосфери звертає увагу не на гармонію, а на глобальні проблеми людства, які спричинені людською діяльністю. Тож позитивна версія цієї філософії виявляється романтичною ілюзією, її ж негативна версія має реалістичний зміст [див.: 1, с. 337–338]. Філософію ноосфери можна вважати думкою, яка постала в епоху розвитку ноосфери.